

Joseph Ishill: tipograful anarhist

Adrian Tătăran

iulie 2024

„In the bitterest and most holy moment,/ Each stands on his own little peak, crying across the hills,/ Hearing none other but Self and Echo.”

Rose Freeman

Joseph Ishill (născut Iosif Ișileanu) l-a cunoscut pe Panait Mușoiu în 1908, deci abia cu un an înainte de a pleca în Statele Unite, unde, la fel ca alți tineri evrei din jurul *Revistei Ideei*, s-a și stabilit. După mai multe peregrinări care l-au purtat pe tânărul Ishill prin atelierele tipografice din Cernăuți, Brăila și Galați, acesta a ajuns la București. Aici, la redacția revistei *României Muncitoare*, l-a întâlnit și pe reputatul editor anarhist, cu care a continuat să corespundeze, de altfel, multă vreme după plecarea sa din țară.

Ishill își începuse ucenicia la paisprezece ani, lucrând în atelierul tipografic al lui Marcu Segal din Botoșani. Între zațurile cu litere și presele de tipărit, tânărul ucenic și-a descoperit o chemare pe care, din acel moment, a urmat-o cu neabătută pasiune până la finalul vieții.

În aceeași perioadă, l-a descoperit și pe Henry-David Thoreau, al cărui eseu despre nesupunerea civică fusese tradus pentru prima dată în limba română de Panait Mușoiu, în 1897, cu titlul „Nu vă potriviți legilor”. În orele libere, Ishill alcătuia o foaie pe care o numise *Evreul rătăcitor*, în care publica în principal traduceri din germană și idiș, dar și alte bucăți literare.

Pentru Ishill, descoperirea literelor a însemnat mai mult decât dobândirea unui meșteșug. Cuvintele aveau pentru el o consistență materială, iar pasiunea sa pentru literatură s-a confundat mereu cu munca migăloasă a zețarului, cu mirosul cernelii, al cleiului de legat, al hârtiei, cu zgomotele atelierului. Lucrând presa de tipărit, Ishill a avut viziunea unei „lumi de visuri realizabile”. Momentul a coincis cu apropierea tânărului ucenic de idealul anarhist, în care acesta a văzut oglindirea propriilor frământări și aspirații: „Am simțit atunci cum cresc în mine, ușor, rădăcinile unei frumuseți mult mai sălbatice: iubirea față de omenire, față de cei care suferă în tăcere.” Aceeași poziție etică l-a făcut sensibil și la suferința ființelor non-umane. Astfel că, încă din perioada petrecută în România, Ishill a îmbrățișat vegetarianismul.

În momentul în care l-a cunoscut pe Panait Mușoiu la București, Joseph Ishill citise aproape tot ceea ce publica editorul libertar și era bine familiarizat cu *Revista Ideei*. În paginile acesteia l-a descoperit, se pare, și pe pedagogul anarhist Francisco Ferrer y Guardia. Alături de Thoreau, acesta a fost una din figurile care i-au marcat profund parcursul personal și politic.

Întemeietor al Școlii Moderne din Barcelona, educatorul spaniol propunea reinnoirea educației pe baze raționale, seculare și antiautoritare. Ideile sale au fost primite cu ostilitate de guvern, dar și de cler, care au văzut în demersurile lui Ferrer o amenințare directă la adresa autorității bisericii și a statului. Într-un final, în 1909, Ferrer a fost condamnat la moarte și executat. Evenimentul a trezit un val de indignare și proteste publice peste tot în lume, inclusiv în România. Joseph Ishill a luat parte la demonstrația care a avut loc cu această ocazie la București, acesta fiind și ultimul act al prezenței sale în țară. În noiembrie 1909, tânărul anarhist a debarcat la New York.

Amănuntul nu e lipsit de importanță căci, la scurt timp după aceea, Ishill a început să frecventeze Centrul Ferrer din New York. Aici a avut prilejul s-o audieze pe Emma Goldman, figură emblematică a feminismului anarhist, care era adeseori invitată să țină prelegeri. Centrul era frecventat și de alți evrei cu simpatii anarhiste originari din România. Unul dintre primii elevi ai Școlii Ferrer, care funcționa în cadrul centrului, a fost, de pildă, Amour Liber, fiul doctorului Benzion Liber, trezorier pentru o vreme al Anarchist Red Cross.

În primăvara lui 1915, mai mulți membri ai Centrului Ferrer, printre care și Joseph Ishill, s-au mutat la Stelton, în New Jersey, unde au întemeiat o colonie libertară și o școală. Ishill se ocupa cu tipărirea periodicului coloniei, intitulat *The Modern School*, iar copiilor le preda arta tipografiei.

În școala din Stenton nu existau pedepse sau recompense și nu se aplica sistemul examenelor. Accentul cădea pe dezvoltarea liberă a copiilor, pe cooperare și pe experiența practică, „profesorii” având doar rolul de îndrumători.

Atelierul lui Ishill, dotat cu o veche presă tipografică, acționată manual, a devenit repede centrul unei activități febrile și entuziaste, în urma căreia a ieșit *The Path of Joy*, o revistă scrisă, culeasă și tipărită în întregime de copiii din școala de la Stelton.

În această perioadă, Ishill a cunoscut-o pe poeta Rose Freeman, care-i va deveni tovarășă de viață și alături de care va începe, propriu-zis, munca de tipograf libertar.

Cei doi au părăsit colonia în 1918, mutându-se în Berkeley Heights, la marginea unei păduri care-i aducea aminte lui Ishill, se pare, de locurile natale. Pentru a-și câștiga existența, s-a angajat într-un atelier tipografic din New York. Seara, după lucru, cobora în subsolul casei din Berkeley Heights unde corecta, culegea, pune în pagină și tipărea, adeseori până în zori, diverse texte. Toate cărțile sale s-au născut, așadar, „în liniștea nopții”.

Scotea tiraje mici, de până la 200 de exemplare, pe care le trimitea direct bibliotecilor și prietenilor, ocolind în mod voit circuitele comerciale.

Cele mai reușite lucrări ale sale au fost antologiile ilustrate dedicate unor scriitori anarhiști a căror viață și activitate a dorit astfel să le onoreze: Piotr Kropotkin, Emma Goldman, Elie și Elisée Reclus, H.D. Thoreau etc. Toate erau colecții de texte însoțite de gravuri și alte lucrări primite de la artiști ca Maximilien Luce, Louis Moreau, Théophile Steinlen sau Maurice Duvalet.

La apariția antologiei *Free Vistas: A Libertarian Look on Life and Letters*, care includea, în traducere, și nuvela *O făclie de Paște* de Caragiale, dar și texte de Eugen Relgis, acesta din urmă i-a scris entuziasmat lui Ishill: „Ceea ce ai realizat dumneata e o minunată sinteză a artei grafice, a spiritului critic, a idealismului pozitiv și a acțiunii sociale. [...] Și ai mai dovedit ceva: ce poate realiza în mod liber un muncitor, un proletar chiar și într-o societate atât de ostilă idealurilor libertare.”

Fiecare pagină scoasă de Ishill nu era, așadar, doar o lecție de artă tipografică, ci și un manifest politic și social. „Mai presus de toate gândurile și aspirațiile”, nota el în introducerea volumului dedicat fraților Reclus, „cea mai de preț idee este cea de umanitate, acea frăție cosmică care aspiră să trăiască liber, să creeze fără apăsarea chinuitoare a sărăciei, fără greutatea dominației și fără inerția paralizantă a bogăției.”

Rudolf Rocker, care l-a vizitat la Berkeley Heights, scria că Ishill își crease aici o lume numai a lui, unde trăia, atât cât se putea, liber de intruziunile lumii din afară. Timpul pe care îl smulgea condiției de „sclav salarial” îi era absorbit aproape în întregime de munca nocturnă, pe care o vedea ca pe o datorie spirituală. Întreaga activitate îi era mânăta de credința neabătută că bucuria creației și experiența frumuseții trebuie smulse din mâinile celor care se cred „superiori” și întoarse celor mulți; că ele nu trebuie să fie o marcă a privilegiului, ori o consfințire a ierarhiilor, ci un bun comun și expresia neîngrădită (și subversivă) a vieții noastre împreună. „În ciuda tuturor lipsurilor”, arăta Ishill, „nu m-am simțit niciodată obosit în munca mea. Exista întotdeauna o energie psihică care o compensa pe cea fizică și trăiam o stare apropiată de cea de extaz atunci când mă gândeam că, dacă mă epuizam zi și noapte, o făceam pentru o cauză socială.”

Timp de mai bine de patru decenii, Ishill și-a continuat munca de tipograf și artizan, răspândindu-și creațiile cu o generozitate niciodată dezmintită. După moartea sa, în 1966, vasta colecție de literatură anarhistă pe care o adunase de-a lungul vieții (și pe care o botezase „biblioteca Thoreau”), corespondența și cărțile au fost donate unor universități și biblioteci publice din Statele Unite. Cea mai mare parte a lucrărilor lui Ishill se găsește azi la Universitatea din Michigan, în „colecția Labadie”, organizată de Agnes Inglis, o bibliotecară cu simpatii libertare care l-a și cunoscut pe originalul tipograf.

Biblioteca Anarhistă

Adrian Tătăran
Joseph Ishill: tipograful anarhist
iulie 2024

Revista Steaua nr. 7

ro.theanarchistlibrary.org